

11.pogl: Zgodovinski materializem

Evolucijske in Heglovske korenine

Zgodovinski materializem se pojavlja v delih Marxa in Engelsa. Marx je menil, da bi zgodovina morala biti predmet raziskovanja nomoloških znanosti, kar pomeni da mora biti zgodovina preučevana na način, ki išče, analizira in pojasnjuje neke osnovne, temeljne zakone, vzorce ali pomene. Le-te je možno poenotiti tudi na največjem svetovno-zgodovinskem merilu tako, da omogočajo človeku nadzor nad svojo usodo, kar pomeni, da če poznaš neke pretekle dogodke ter poznaš tudi njihov namen in vzrok zanje, lahko to uporabiš pri ustvarjanju svoje prihodnosti.

Marxov glavni cilj je bil navesti »železne zakone« človeške zgodovine z namenom oblikovati jih v smer napredka. Pomembne posebnosti v primerjavi zgodovinskega materializma z evolucionizmom je izpostavil Georg Wilhelm Friedrich Hegel - Hegelianizem. Obstajata dve razlagi njegovega koncepta *dialektika (dialectics)*. Primarno dialektika pomeni obliko, vzorec ali logiko zgodovinskega procesa. Drugi pomen pa je snov oziroma sile, ki zgodovino potiskajo naprej. Tu se pokaže njegovo idealistično razmišljanje o *Duhu (orig. Geist oziroma spirit)* – Duh vodi zgodovino do njenega končnega cilja: realizacije svobode. Marx je k Heglovi teoriji pristopil selekcionistično; sprejel je idejo o dialektiki, vendar zavrnil idealistično vsebino teorije.

Heglova ideja o dialektični obliki zgodovine vključuje naslednje domneve:

- 1.) Zgodovina je direkten, naraščajoč razvoj, usmerjen k napredku.
- 2.) Zgodovinski razvoj ni linearen, raven in konsistenten. Metafora *spirale* ga dobro opiše: proces se pomika nazaj in naprej, vendar vedno na višji stopnji. Vsaka revolucija tega cikla pripomore k napredku, čeprav za ceno trenutnega nazadovanja.
- 3.) Zgodovinski razvoj ni enakomeren in kumulativen, temveč poteka po naravnih fazah zgodovine – metafora *stopnic*.
- 4.) Zaporedje zgodovinskih faz je razdeljeno na 3 dele/podfaze. Ta trojni vzorec je prisoten v različnih zgo. obzorjih, npr.: dominacija, izpolnitev in nezadovoljstvo, ki je podlaga za nov cikel na višjem nivoju.
- 5.) Zgodovinski proces premikajo prirojene, notranje sile.
- 6.) Te sile se pojavljajo v smislu negativnosti: nasprotja, napetosti in njihove razrešitve.
- 7.) Zgodovinski proces poteka na različnih stopnjah. Dejanske dogodke in konkretna človeška dejanja vodijo neki »razlogi«.

Marx tega pristopa ni sprejel, zato ga je prenovil v materialističnem načinu; na svet je gledal, kot na nekaj, kar dejansko obstaja, vključno z naravo, družbo, ljudmi in posamezniki. Zanj je zgodovina posledica sprememb človeške družbe, za njeno premikanje pa so zaslužna človeška dejanja - *Praxis*.

Marksistični vidik zgodovine: 3-stopenjska rekonstrukcija

Zgodovinski materializem je multidimenzionalna teorija zgodovine, razdeljena na 3 področja: svetovno-zgodovinski, družbeno-strukturni in posameznik-

dejanje oziroma z drugimi besedami, obstajajo 3 med seboj povezane teorije: teorija družbeno-ekonomskih formacij na vrhu, teorija razrednih bojev in teorija posameznika na dnu.

Obstajajo tudi 3 vizije prihodnosti oziroma končne faze kriteriju napredka, proti katerim družbe stremijo: komunizem, brezrazredna družba in disalienacija (odstranitev odtujitve).

Marxovo pojmovanje posameznika

Koncept posameznika ni definiran vsebinsko, temveč v odnosu do okolja (glede na naravni in družbeni kontekst). Ta odnos posameznika do okolja je univerzalen in konstanten, vendar lahko variira v svojih konkretnih oblikah ter tako proizvajajo zgodovinsko in kulturno raznolikost.

Marx najprej definira koncept posameznika v smislu odnosov oziroma konteksta, in ne kot samostojnega, neodvisnega posameznika. To pomeni, da je človeška narava odvisna od njegovega specifičnega odnosa do okolja v katerem deluje in živi. Pomembna sta torej človekov družbeni in naravni kontekst, ki lahko variirata glede na zgodovinsko in kulturno raznolikost, medtem, ko je človekova povezava z okoljem oziroma njegovo nanašanje nanj univerzalno.

Marx tako loči dve vrsti odnosov, ki definirajo človekovo naravo. Pri prvih, ki jih Sztompka poimenuje udeležba (*»participation«*), se osredotoča na medčloveške oziroma družbene odnose. Glede na to, da je Marxov poudarek na odnosih z udeležbo, je njegov pogled na koncept sociološki in ne psihološki, saj vsebina raziskovanja temelji na nadindividualni ali med-individualni ravni. Torej ga zanimajo neke univerzalije, ki so značilne za vse posameznike in zato posameznika razume kot abstraktno, eno-dimenzionalno osebo (ne pa kot večplastnega posameznika s specifičnim, unikatnim ustrojem). Marx tako opiše nekaj značilnosti posameznika, in sicer posameznik je: 1.) aktivni soudeleženec – igralec – v neke mdružbenem dejanju in je usmerjen k drugim ljudem oziroma ga pri tem usmerjajo njihove reakcije; 2.) partner v družbeni interakciji; 3.) soudeleženec v družbenih odnosih; 4.) član nekega družbenega kolektiva ali skupine; 5.) vršilec dolžnosti na nekem družbenem položaju in 6.) izvajalec družbene vloge. S tem Marx tudi poudarja, da človek zunaj družbe ne obstaja, torej enači človeškost z družbenim obstojem in če povzamem, človeka oziroma njegovo naravo določajo njegova dejanja.

Drugo vrsto odnosov, ki definirajo človekovo naravo, pa Sztompka združi v skupino z imenom ustvarjanje (*»creation«*), ki so prav tako med seboj povezani glede na specifično vrsto človeške aktivnosti, to je kreativnega delovanja. Z ustvarjanjem predmetov namreč posamezniki izražajo svoje moči, sposobnosti in talente, se skozi njih potrjujejo ter tako izražajo svoj individualen potencial. Tudi v tem primeru se posameznik realizira skozi svoje(kreativno) delovanje.

